

Teoria și practica curentului neogramatic în lingvistica română în comparație cu lingvistica est-slavă

Sergiy LUCHKANYN

În decursul secolului al XX-lea, interesul științific a cescut permanent față de problemele istoriei generale a lingvisticii și a ramurilor ei separate. Au apărut manuale diferite de istoria lingvisticii în SUA (R.H. Robins, *A Short History of Linguistics*, New York 1967, 1997; tradus în română în 2003, văzând lumina tiparului la Iași în Editura „Polirom”), Franța (Georges Mounin, *Histoire de la linguistique. Des origines au XX-e siècle*, Paris, 1967; Georges Mounin, *La linguistique du XX-e siècle*, Paris, 1972; traduse în română în 1999), Italia (De Mauro Tullio, *Storia linguistica dell'Italia unita*, 8 ed. Roma, Laterza, 2003; Devoto Giacomo, *Profilo di storia linguistica italiana*, Pubblicazione: Firenze: La Nuova Italia, 1985; Tagliavini Carlo Titolo, *Panorama di storia della linguistica*, 2. ed. aggiornata, Bologna, ed. R. Patron, 1968), România (binecunoscutul manual de Alexandru Graur și de Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ed. 1, 1961; ed. a 2-a, 1965; ed. a 3-a, 1977; de asemenea, Lucia Wald, *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*, București, 1998; e de remarcat că istoria lingvisticii se oglindește și în foarte valorosul manual *Introducere în lingvistică* de actualul mare lingvist ieșean Eugen Munteanu¹), Rusia (Амирова Т.А., Ольховиков Б.А., Рождественский Ю.В. *Очерки по истории лингвистики*. М., 1975; Кондрашов Н.А. *История лингвистических учений*. М., 1979; Березин Ф.М. *История лингвистических учений*. М., 1975; 1984; Алпатов В.М. *История лингвистических учений*. М., 1998; seria „Istoria științelor lingvistice. Lumea antică. Orientul medieval. Europa medievală. Evul Mediu târziu”; 1980, 1981, 1985, 1991 etc.), Ucraina (Кобилянський Б.В. *Короткий огляд історії мовознавства*. К., 1964; Удовиченко Г.М. *Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень*. К., 1980; Ковалик І.І., Самійленко С.П. *Загальне мовознавство: Історія лінгвістичної думки*. К., 1985; Кочерган М.П. *Загальне мовознавство*. 2-е вид. К., 2003, с.22-168) și în alte țări. Studiile și cercetările științifice ale marelui nostru dascăl Stanislav Semcinsky (1931-1999), profesor emerit al Universității naționale „Taras Șevcenco” din Kiev, doctor honoris causa al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova, de asemenea au fost concentrate în jurul istoriei lingvisticii; lucrările lui, distingându-se printr-o extraordinară claritate în concepție și în exprimare, prin baza solidă de fapte, au fost deosebit de importante și pentru istoria lingvisticii românești: Семчинський С.В. *Фонетичні особливості “Дакійського словника” І.М.Вагилевича* // Вісник Київського університету. Серія філології.- 1969.- №12.- С.44-51; *Рукописний румунско-польський словарь первой половины XIX века (графические и фонетические особенности)* // „Romanoslavica” (Бухарест, Румыния), 1971.- Т.ХVII.- С.261-270; *Видатні представники мовознавчої науки. Академік Йоргу Йордан* // „Мовознавство”, 1978, №4;

¹ Munteanu Eugen, *Introducere în lingvistică*, Iași, Polirom, 2005, p. 39-96, 115-117.

Александрю Росетти (1895-1990) // „Мовознавство”, 1990, №4.- С. 80 etc.². Și folosind frumoasa ocazie a acestui remarcabil simpozion, am hotărât, și noi, să așternem pe hârtie câteva sugestii despre istoria filologiei românești în cadrul istoriei lingvisticii generale, despre acest domeniu încă nu prea mult cercetat³, dar care merită toată atenția.

După cum se știe, curentul neogramatic (germ. *Junggrammatiker*, de la *jung* „tânăr”) s-a răspândit de la începutul celui de-al patrulea sfert al secolului al XIX-lea, dezvoltându-se, în primul rând, în Germania cu centrul principal la Leipzig, fiind reprezentant de lingviști germani Karl Brugmann (1849-1919), Hermann Osthoff (1847-1909), August Leskien (1840-1916) și Hermann Paul (1846-1921).

Se disting următoarele trăsături caracteristice ale concepției lingvistice a neogramaticilor: filozofia pozitivistă ca baza ei metodologică, sub influența căreia ei credeau că omul de știință este dator, în primul rând, să adune fapte, nu să le explice, și de aici marea lor pasiune și exigență în adunarea unei cantități impresionante de fapte, marele număr de lucrări despre vocabularul și gramatica diferitelor limbi, caracterul mai mult constatativ al modificărilor suferite de sunete și de formele gramaticale în decursul istoriei limbii consemnate în lucrările lor, în ciuda asemănărilor semnalate la indivizi diferiți; dorința de a evita filozofia, renunțare la cercetarea „problemelor eterne” ale lingvisticii, care nu sunt întemeiate pe un bogat material de fapte (ca, de exemplu, limba și „spiritul poporului”, originea limbii, dezvoltarea pe etape a limbilor, clasificarea tipologică a limbilor); înțelegerea limbii ca produsul activității psihofizice (psihologismul lingvistic); empirismul (atomismul) – dorința de a face din lingvistica istorică o știință exactă; schimbările lingvistice nu pot fi explicate decât prin psihologia individului de la care au pornit și procesul psihologic care stă la baza unei schimbări poate fi surprins mult mai ușor la indivizii vii decât ar fi fost presupus la indivizi care au murit de mult (de aici recomandarea de a se studia cu precădere limbile vii și dialectele – literare și neliterare, care pot lumina mecanismul evoluției limbilor vechi, ce a pus bazele disciplinei lingvistice noi – geografie lingvistică); susținerea principiului regularității absolute a schimbărilor fonetice și a analogiei (la care trebuie să recurgem numai când legile fonetice nu ne ajută) ca factori principali în crearea formelor noi; înțelegerea sintaxei științifice teoretice pe baza psihologică; lămurirea cauzelor schimbărilor sensurilor cuvintelor ca și consecința instabilității psihicului individual etc.

În istoriografia lingvistică se remarcă faptul că la acest curent au aderat lingviștii altor țări: Michel Bréal (1832-1915), Karl Verner (1846-1896) și Wilhelm Tomsen (1842-1927), lingvistul italian Graziadio Isaia Ascoli (1829-1907) și lingvistul american W.D. Whitney (1827-1894). Printre lingviștii ruși care, de asemenea, au aderat la unele din ideile neogramaticilor figurează: Filip Fedorovici Fortunatov (1848-1914), creatorul Școlii lingvistice din Moscova, și elevii săi A.A. Șahmatov (1864-1920), V.K. Porjezinski, M.N. Pokrovski (1868-1932) și D.N. Ușakov⁴; M.S. Krușevski (1851-1887) și V.A. Bogorodițki (1857-1941), elevi al lui I.A. Baudouin de Courtenay la Școala

² Vințeler Onufrie, *Portrete și cărți*, Cluj-Napoca, Eikon, 2005, vol. 1, p. 271-277.

³ vezi Helmuth Frisch, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, București, Editura Saeculum I.O., 1995, p. 226-244; Cicerone Poghir, *B.P. Hasdeu – lingvist și filolog*, București, 1968; Rizescu I., *H. Tiktin – omul și opera*, București, 1971; *Lingviști și filologi evrei din România*, prezentare și antologie de Lucia Wald, București, Editura Hasefer, 1996.

⁴ Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, prima ediție, București, 1961, p. 58-60; de remarcat că în următoarele ediții ale acestui manual nu se menționează Școala lingvistică din Moscova.

lingvistică din Kazan (Bogorodițki e creatorul primului laborator de fonetică experimentală din Rusia); Lev Vladimirovici Șcerba (1880-1944) de la Școala lingvistică din Petersburg. Recent, în Ucraina a apărut o cercetare interesantă dedicată recepției teoriei și a practicii curentului neogramatic în lingvistica ucraineană și rusă⁵. Sarcina articolului nostru este de a descrie multilateral influența teoriei și a practicii curentului neogramatic asupra lingvisticii române de la sfârșitul secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea (folosind, bineînțeles, în primul rând, studiile specialiștilor români de istoria lingvisticii) în comparație cu ideile neogramaticilor în lingvistica ucraineană și rusă.

De la început, trebuie să remarcăm că în lingvistica românească și-au însușit unele din concepțiile neogramaticilor: Bogdan Petriceicu Hasdeu (1836-1907), Alexandru Lambrior (1845-1883), Hariton Tiktin (1850-1936), Lazăr Șăineanu (1859-1934), Alexandru Philippide (1859-1933), Ion Bogdan (1864-1919), Ovid Densusianu (1873-1938) și Sextil Pușcariu (1877-1948)⁶.

Se știe că de numele lui Hasdeu se leagă pentru prima dată în lingvistica română preocuparea pentru metoda comparativă, cunoscuta teorie a circulației cuvintelor, combaterea curentului latinist etc. Hasdeu a studiat la colegiile din Vinnița, Rivne, Camenița, Chișinău și la Universitatea din Harkov (1852-1856), unde l-a avut coleg pe celebrul lingvist ucrainean și rus Olexandr Opanasovici Potebnea care a fost student la facultatea de drept și, mai târziu, la facultatea de istorie-filologie a Universității din Harkiv în 1850-1856. „Desfășurându-și activitatea lingvistică în ultimul sfert al veacului al XIX-lea, B.P. Hasdeu s-a aflat sub influența directă a neogramaticilor, dar și a predecesorilor lor Fr. Bopp, W. Humboldt, A. Schleicher și M. Müller. De la ei și-a însușit lingvistul român mai ales materialul faptic și metoda de cercetare; cât privește concepțiile teoretice, el a adoptat adesea o poziție independentă, care îl apropie uneori de reprezentanții școlilor lingvistice din Rusia, unde s-a format ca lingvist și cu care a întreținut în permanență legături”⁷. E interesant că în „Principii de filologie comparativă ario-europea” (1875; curs ținut la Facultatea de Litere și Filozofie din București) Hasdeu, înainte de neogramatici, a afirmat cu tărie importanța legilor fonetice („a păzi legile de corespondența sunurilor din limbă în limbă”)⁸. Ca și F.F. Fortunatov, care a accentuat caracterul social al limbii și legătura istoriei ei cu istoria societății, lingvistul român a militat pentru lingvistica istorică ca știința „cea mai socială din complexul științelor sociologice”, iar evoluția limbii trebuie studiată în legătură cu evoluția societății și faptele de limbă trebuie privite ținând seama de realitățile pe care le oglindesc („Nimic mai social ca limba, creatorul și oglinda societății”), dar raportul dintre limbă și istorie el nu-l înțelegea mecanic, pricepând că limba destul de des este mult mai conservatoare: „Obiceiele străbune nu se conservă la un popor în curs de sute de mii de ani cu aceeași tenacitate cu care se păstrează elementele lingvistice: câteva secole sunt de ajuns în această privință pentru a metamorfoza mai-mai cu desăvârșire o

⁵ Абрамічева О.М, *Теорія та практика молодогограматизму в українському і російському мовознавстві. Автореф. дис... кандидата філологічних наук*, Донецьк, 2005, 20 с.

⁶ Constantinescu-Dobridor Gheorghe, *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, București, Editura Albatros, 1980, p.116.

⁷ Wald Lucia, *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*, București, Editura All, 1998, p.203.

⁸ Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p.125.

societate”⁹. Hasdeu a subliniat des importanța limbii populare, a dialectelor – unități diatopice clar delimitate în porțiunile lor centrale, în timp ce granițele dintre ele sunt reprezentate prin spații de trecere gradată între două astfel de unități; deși neogramaticii proclamaseră uneori importanța studierii dialectelor vii, în realitate ei se limitaseră la studiul limbilor moarte. În fine, opiniile lingvistice ale lui Hasdeu despre determinarea fizionomiei unei limbi de cele mai frecvente cuvinte, forme și sunete se apropie în mare măsură de concepțiile actuale asupra fondului principal lexical; în studiul *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (1954), Alexandru Graur (1900-1988) a delimitat vocabularul de bază al limbii române, selectând un număr de 1419 cuvinte pe baza vechimii și a rezistenței lor, a capacității de derivare și compunere și de a fi utilizate în expresii sau locuțiuni. Să reamintim că în *Principien der Sprachgeschichte*, Hermann Paul cercetează detaliat chestiunea despre diferitele schimbări ale sensurilor cuvintelor, fără să arate legăturile interioare între procesele semantice izolate. În monografia *B.P.Hasdeu – lingvist și filolog*, Cicerone Poghiric subliniază: „Trăind în perioada neogramaticilor și lucrând în general cu metodele lor, în urma efortului personal de investigație și reflectare, precum și ca efect al contactului cu idei și persoane din afara acestui curent, el a avut o concepție cu mult mai complexă și mai exactă în același timp”¹⁰. Aș vrea să spun că Stanislav Semcinsky a tradus în ucraineana un fragment din prefața lui Hasdeu la dicționarul *Etymologicum Magnum Romaniae, У чому полягає обличчя мови*, publicat de elevul dascălului nostru, doctor habilitat în filologie Iurij Mosenkis, în almanahul „Limba și istoria”¹¹.

Alexandru Lambrior a fost, la început, influențat de școala naturalistă, iar apoi în studiul asupra vocalismului românesc *Essai de phonétique roumain; voyelles toniques* s-au ivit ideile neogramaticilor, sub înrăurirea cărora „a susținut că legile fonetice acționează fără excepții (în sensul că și excepțiile au explicațiile lor), dar a înțeles că ele sunt limitate în timp. Lambrior a urmărit să formuleze principalele legi fonetice ale limbii române și să stabilească cronologia lor relativă, oferind astfel o bază științifică pentru etimologie. De neogramatici se distinge prin atenția acordată sensului și funcției formelor gramaticale”¹². Trebuie să subliniem că, la început, neogramaticii de asemenea recunoșteau legile fonetice ca legile care acționează absolut nedeslușit, iar mai târziu sfera acțiunii lor a fost limitată de marginile cronologice și spațiale, contraefectul analogiei, împrumuturile străine, unele condiții fonetice.

Hariton Tiktin, evreu german, stabilit în România în 1869, profesor de latină și germană la diverse școli din Iași, colaborator la „Convorbiri literare”, a fost, cu precădere neogramatic în toată activitatea sa. Sub influența neogramaticilor a abordat multe probleme de gramatică istorică a limbii române în lucrări precum: *Studien zur rumänischen Philologie* (1884), *Der Vocalismus des Rumänischen* (1886-1889), *Der Konsonantismus des Rumänischen* (1900), *Gramatica română* (Iași, 1891, în 2 volume; ed. a II-a, 1895; ed. a III-a, 1945), cărora le sunt caracteristice atenția deosebită la fapte,

⁹ Poghiric Cicerone, *Bogdan Petriceicu Hasdeu – lingvist și filolog*, București, Editura Științifică, 1968, p.114.

¹⁰ *Ibid*, p.126.

¹¹ Семчинський С.В. Переклад з румунської статті “У чому полягає обличчя мови” Богдана Петричейку Хашдеу // *Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць*, Вип, 66, К., 2003, 5-7.

¹² Graur AL., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p.127.

dezvăluirea unor legi fonetice regulate, limitate în timp și spațiu și a acțiunii analogiei. Se subliniază că lingvistul „a reușit să depășească pe neogramatici prin adoptarea ideii că limba este un fenomen social într-o neconținută evoluție și în progres”¹³, apropiindu-se de o interpretare sociologică a limbii, care se schimbă o dată cu schimbările din societate. Tiktin își dă seama, simultan, de progresul în limbă: „Factorul principal al tuturor modificărilor fonetice este instinctul comodității, năzuința de a se osteni cât se poate mai puțin. Desigur, strămoșii noștri n-ar fi prefăcut *aqua* în *apă*, *maxilla* în *măsea*, *densus* în *des*, dacă nu le-ar fi părut mai ușor a pronunța *apă*, *măsea*, *des*, decât *aqua*, *maxilla*, *densus*. Nu este mult de când aceste schimbări fonetice se considerau ca corupțiuni condamnabile și îndeosebi în evul mediu, pentru care latina era idealul limbilor, învățații nu vedeau în limbile romanice decât o latinească stricată. Acesta este punctul de vedere al răposatului Cipariu, care voia să reducă limba română la o formă mai «primitivă», adică mai apropiată de latinește. Cipariu și adepții lui uitau un singur lucru. Corupțiunea este acea schimbare a unui lucru prin care acest lucru devine mai puțin apt pentru scopurile la care servește. Oare așa e și cu schimbările fonetice? Ce este scopul vorbirii? Pentru ce vorbim? Vorbim pentru a ne împărtăși unul altuia ideile noastre. Și cu cât aceasta se face mai ușor și mai grabnic, cu atât mai bine. Așadar, schimbările în forma exterioară a cuvântului, în loc de a fi corupțiuni, reprezintă din contra un progres”¹⁴. Opera lingvistică a lui Hariton Tiktin este utilizabilă și utilizată până astăzi de cercetătorii români contemporani.

Întemeietorul slavisticii științifice în România, istoricul și filologul Ioan Bogdan a fost elev al lui F.F. Fortunatov, ca și A.A. Șahmatov, V.K. Porjezinski, M.M. Pokrovski, D.N. Ușakov, precum și F. Solmsen și E. Bernecker (Germania), H. Pedersen (Danemarca), A. Belić (Serbia)¹⁵; și-a făcut studiile la Viena, Sanct-Petersburg, Moscova, Kiev, Cracovia, Varșovia. Ca și celebrul lui dascăl rus, lingvistul român, spre deosebire de neogramatici, a relevat esența socială a limbii, a enunțat caracteristicile limbii ca fenomen social și legătura dintre istoria limbii și istoria societății, îndreptându-se cu asiduitate spre istorie, studiind istoria poporului român și a culturii sale în evul mediu, a descoperit, a publicat și a comentat un mare număr de texte și documente slave (în primul rând, cronici) – interne și externe – referitoare la români: Vechile cronici moldovenești până la Ureche (București, 1891); Cronici inedite atingătoare de istoria românilor (București, 1895); Letopisețul lui Azarie (București, 1909) etc.

Filologul și lingvistul român, de origine evreiască, Lazăr Șăineanu a fost elev al lui Hasdeu (fiind suplinitor la catedra lui de filologie comparată), a studiat la Sorbona și Collège de France, cu G. Paris, M. Bréal, P. Mayer, la École des Langues Orientales Vivants (cu predilecție limbile balcanice) și la Leipzig; „a fost neogramatic militant, dar cu înclinare spre interpretări sociologice, a dat atenție problemelor de lingvistică generală”¹⁶: „Lingvistica contemporană sau școala neogramaticală” (lecția lui de deschidere a cursului de filologie comparată, 1891), unde este susținută unitatea

¹³ Rizescu I., *Hariton Tiktin: omul și opera*, București, Editura Științifică, 1971, p.48.

¹⁴ *Lingviști și filologi evrei din România*, prezentare și antologie de Lucia Wald, București, Editura Hasefer, 1996, p.23-24.

¹⁵ Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, 1961, p.60; Macrea D., *Lingviști și filologi români*, București, Editura Științifică, 1959, p.108.

¹⁶ Graur Al., Wald Lucia, *op. cit.*, p.128.

intrinsecă dintre limbă și gândire; *Istoria filologiei române* (București, 1892), unde a descris fenomenul evoluției limbii în contextul larg al dezvoltării întregii culturi românești la nivele diferite (etnografic, folcloric, literar); opera lui celebră, valabilă până astăzi, se numește *Influența orientală asupra limbii române* (1900, în trei volume), unde se subliniază mai ales influența turcească asupra limbii române. În lucrarea sa *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor* (1887) lingvistul accentuează: „Limba e prima producțiune intelectuală a spiritului unui popor și în același timp expresiunea sa cea mai perfectă. Totul poate ea înlocui: istoria, credințele, tradițiunile sale, căci toate acestea se fosilifică și se oglindesc în limba sa. În cuvintele unei limbi se manifestă într-adevăr toate particularitățile etnice ale unui popor și de aceea mijlocul cel mai eficace de a pătrunde în viața-i sufletească e a se adânci în limba sa. Fiecare vorbă, a zis un poet oriental, e o bucată a sufletului”¹⁷.

Neogramatic clasic a fost Alexandru Philippide, profesor la Universitatea din Iași, care s-a format și s-a dezvoltat în spiritul ideilor școlii neogramatice din Germania, unde și-a completat studiile (la Halle) și a cunoscut operele lui Brugmann, Delbrück, Osthoff și mai ales ale lui Hermann Paul. Al. Philippide s-a preocupat, aproape în exclusivitate, de cercetarea diacronică a fenomenelor de limbă, de studierea lor în perspectivă istorică. În 1894 a publicat lucrarea *Principii de istoria limbii*, considerată de istoricii lingvisticii ca o adaptare românească a cărții lui Hermann Paul *Principien der Sprachgeschichte*, care a devenit una dintre primele lucrări românești de lingvistică teoretică. „Înșușindu-și ideile lui Hermann Paul, Philippide le aplică limbii române, exemplificându-le cu un bogat material de fapte. El admite, după Hermann Paul, trei principii care provoacă schimbările în limbă: comoditatea, clarificarea și legiuirea”¹⁸, arată rolul uzului în vorbire și faptul că cele mai multe transformări în limbă se fac inconștient, rezultând din însăși funcționarea limbii („Principiile de schimbare a limbii, – scrie Philippide, – sunt limba însăși; ele nu există în afară de dânsa”); lingvistul a evidențiat strânsa legătură dintre limbă și istoria poporului care o vorbește („În principiile de schimbare ale unei limbi se oglindește totul din care poporul respectiv face parte și totodată stilul poporului aceluia”). În general, capitolele lucrării lui Philippide se aseamănă cu părțile corespunzătoare ale operei lui Paul: „Alunecarea sunetului”, „Alunecarea înțelesului”, „Analogie”, „Izolarea” etc. „Unul dintre capitolele în care Philippide dovedește o mai mare independență față de Hermann Paul este cel în care arată rolul limbii scrise ca factor normativ pentru limba vorbită, precizând limitele intervenției lingvistului în dezvoltarea limbii. Contribuția lui Philippide în această privință este explicabilă, deoarece problema rolului lingvistului în dezvoltarea limbii și a scrierii era viu discutată în acea vreme la noi din cauza exagerărilor latiniste”¹⁹. În afară de această lucrare, ideile neogramaticilor sunt prezente și în alte opere ale lui Philippide: *Gramatica elementară a limbii române* (Iași, 1897; în ciuda titlului, este o lucrare foarte serioasă și științifică); *Originea românilor* (2 volume, 1925-1928), unde a urmărit istoria poporului și a limbii române din punctul de vedere al locului, epocii și modului de formare și dezvoltare de-a lungul timpului: „Și în această lucrare autorul își expune punctul de vedere asupra unor probleme cu caracter teoretic: cauzele schimbărilor

¹⁷ *Lingviști și filologi evrei din România*, prezentare și antologie de Lucia Wald, București, Editura Hasefer, 1996, p.66.

¹⁸ Macrea D., *Lingviști și filologi români*, București, Editura Științifică, 1959, p.157.

¹⁹ *Ibidem*, p.158.

lingvistice, legile fonetice, raportul dintre limbă și dialect, reflectarea în limbă a modului specific de gândire al vorbitorilor”²⁰. Ca toți neogramaticii, lingvistul acordă cea mai mare importanță foneticii față de gramatică și lexic, considerând elementele fonetice ca fenomenele mai conservatoare și mai caracteristice fiecărei limbi. După cum se știe, Philippide a fost creatorul „școlii filologice ieșene”; a avut printre elevii săi pe Vasile Bogrea, George Pascu, Paul Zarifopol, Gheorghe Ivănescu, Iorgu Iordan²¹.

Ovid Densusianu a fost neogramatic și profesor la Universitatea din București, descriind, cu mare exactitate, în opera sa fundamentală *Histoire de la langue roumaine* (Paris, I – 1901, II – 1938; o ediție românească a apărut în 1961 sub îngrijirea lui J. Byck) faptele lingvistice (latina vulgară vorbită în provinciile balcanice în sec. II-III e.n., cele mai vechi influențe exercitate asupra românei în perioada formării ei, aspectul fonetic, lexical și gramatical al dacoromânei din secolul al XVI-lea etc.); a manifestat întotdeauna o puternică încredere în știință, ca toți neogramaticii. Pe baza materialului limbii române lingvistul s-a străduit să explice toate schimbările din limba română prin evoluția directă a latinei vulgare, deși nu toate formele derivate au fost atestate în latină sau ar fi putut să existe. „De exemplu, *ascunsoare*, după Densusianu, ar veni din lat. *absconsoria, neatestat în latinește și negăsit în nici o altă limbă romanică, ceea ce face foarte probabilă originea românească a derivatului, pentru care se pot cita paralele, formate în românește, ca *întinsoare*, *prinsoare* etc. Dar la fel procedau cei mai mulți neogramatici”²².

În fine, ideile curentului neogramatic s-au oglindit în primele lucrări ale lui Sextil Pușcariu, profesor de filologie română la Universitatea din Cernăuți (1906-1919), îndeplinind, un timp, și funcția de decan al Facultății de litere și conducând revista „Glasul Bucovinei” (1918-1919); apoi și-a legat viața științifică de Universitatea din Cluj (din 1919). Lingvistul și-a făcut studiile în Germania (la Universitatea din Leipzig), cu K.Brugmann, A.Leskien, etnopsihologul W.Wundt și romanistul și dialectologul Gustav Weigand; din această cauză, în tinerețe, Pușcariu a fost neogramatic (studiul său de debut *Der Dialekt des oberes Olthales*, 1898; *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, Halle, 1910, reprezintă prima încercare de reconstituire a formelor limbii române anterioare diversificării ei dialectale; discursul de recepție la Academie (1920) „Locul limbii române între limbile romanice”, unde Pușcariu a apreciat valoarea limbii române ca cel mai vechi și sigur document pentru reconstituirea formelor de latină populară). Activității filologice a lui Sextil Pușcariu i-a dedicat studiul său *Filologia română la Universitatea din Cernăuți: activitatea catedrei de filologie română în anii 1875-1918* șeful actual al Catedrei de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale „Jurii Fedkovyci” din Cernăuți, Gheorghe Jernovei, apreciind: „În perioada 1906-1914, cursurile ținute de Sextil Pușcariu au fost frecventate de mulți studenți români care au devenit apoi profesori și oameni de cultură românească bine cunoscuți în întreg spațiul românesc: A. Procopovici, I. Torouțiu, L. Morariu, C. Loghin și alții... În perioada cernăuțeană Sextil Pușcariu este prezent și în toate activitățile național-culturale. Devine colaborator al revistei „Junimea literară”, înființată în 1904 de către Ion Nistor și Gheorghe Tofan; a organizat festivități literare, ca, de exemplu,

²⁰ Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p.129.

²¹ Iordan Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, București, Editura Științifică, 1969, 160 p.

²² Graur Al., Wald Lucia, *op. cit.*, p.130.

cea din 19 februarie 1910, când l-a evocat pe Ion Creangă, cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea genialului humuleștean²³. După primul război mondial, 1914-1918, Sextil Pușcariu s-a apropiat de ideile lingvistice noi: geografia lingvistică (a sprijinit elaborarea și apariția *Atlasului lingvistic român*), fonetica experimentală, structuralismul praghez etc.

Nivelul influenței curentului neogramatic asupra lingviștilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea a fost diferit: de la foarte substanțial (Tiktin, Șăineanu, A. Philippide) până la relativ mic (Hasdeu, I. Bogdan, Pușcariu din perioada clujeană etc.); Alexandru Philippide în cercetările sale a reflectat complet concepțiile lingvistice ale neogramaticilor. „Dacă până prin 1935, concepția dominantă a fost cea a neogramaticilor, la aceasta s-au adăugat treptat elemente noi, câștigate mai întâi sub influența școlii sociologice, apoi grație geografiei lingvistice și foneticii experimentale”²⁴. Trebuie remarcat că s-au format ca neogramatici și celebrii academicieni Iorgu Iordan și Alexandru Rosetti; este interesant că în fosta Uniune Sovietică lingvistica s-a dezvoltat, în general, în spiritul ideilor neogramaticilor. Încă o particularitate a curentului neogramatic în lingvistica română – mai multă atenție față de problemele aplicative ale limbii române (specificul limbii naționale, originea limbii române, preocupări serioase de ortografia limbii române etc.).

Теория и практика младограмматического направления в румынской лингвистике в сравнении с восточнославянским языкознанием

Статья посвящена изучению влияния младограмматизма на развитие научной мысли в румынском языкознании в сравнении с восточнославянским (русским и украинским). Отмечается, что это влияние (неодинаковое в пределах различных компонентов и различных проблем) осуществлялось главным образом в рамках сравнительно-исторического метода. Степень влияния младограмматиков (преимущественно Лейпцигской школы – К.Бругмана, Г.Остгофа, Г.Пауля, Б.Дельбрюка, А.Лескина) на румынских языковедов была разной: от очень значительной (Харитон Тиктин, Лазер Шеиняну, Александру Филиппиде) до сравнительно небольшой (Богдан Петричейку Хашдеу, Ион Богдан, Секстил Пушкариу во время клужского периода). Взгляды немецких младограмматиков на язык во всем их объеме отразил в своих трудах выдающийся профессор Ясского университета Александру Филиппиде (1859-1933). Параллельно также рассматривается степень влияния младограмматиков на русских и частично украинских языковедов конца XIX – первой половины XX вв., по преимуществу на Филиппа Фёдоровича Фортунатова (1848-1914), учеником и последователем которого был известный румынский лингвист Ион Богдан (1864-1919). Отмечается, что характерному для младограмматиков исключительно историческому взгляду на язык русские языковеды противопоставили две точки зрения на язык – статическую и динамическую. Особенностью младограмматического направления в румынской лингвистике является большее внимание к прикладным проблемам румынского языка – специфика национального языка, происхождение румынского языка, серьезное внимание вопросам орфографии румынского языка и т.д.

²³ Jernovei Gheorghe, *Filologia română la Universitatea din Cernăuți. Activitatea catedrei de filologie română în anii 1875-1918*, „Concordia”, 21 ianuarie 2006, p.3.

²⁴ Graur Al., Wald Lucia, *op. cit.*, p.269.